

УДК 342.571

DOI 10.33244/2617-4154.1(5).2021.23-31

А. Є. Шевченко,*д.ю.н., професор,**Університет ДФС України**e-mail: shevchenko2757@ukr.net***ORCID ID 0000-0003-2663-9892;****Т. А. Француз-Яковець,***д.ю.н., доцент,**Київської інститут**інтелектуальної власності та права**Національного університету**«Одеська юридична академія»**e-mail: shevchenko2757@ukr.net***ORCID ID 0000-0002-1224-346X**

ПРОБЛЕМА АБСЕНТЕЇЗМУ В КОНТЕКСТІ КРИЗИ СУЧАСНОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

У статті досліджено причини й умови виникнення феномену абсентеїзму, а також проблеми та особливості, які існують сьогодні у сфері реалізації виборчого права. Проаналізовано і розглянуто політичні, соціальні та психологічні чинники, які впливають на рівень виборчої активності. Розглянуто явище парламентського абсентеїзму крізь призму демократії та легітимності діяльності парламенту. Досліджено взаємозв'язок політичної і правової культури населення та процесу формування чіткої громадянської позиції, громадянської активності та соціальної відповідальності.

Ключові слова: парламентаризм, абсентеїзм, виборче право, народовладдя, демократія, легітимність, політична і правова культура.

А. Е. Шевченко, Т. А. Француз-Яковець. Проблема абсентеизма в контексте кризиса современного парламентаризма

В статье исследованы причины и условия возникновения феномена абсентеизма, а также проблемы и особенности, которые существуют сегодня в сфере реализации избирательного права.

Проанализированы и рассмотрены политические, социальные и психологические факторы, которые влияют на уровень избирательной активности. Рассмотрено явление парламентского абсентеизма сквозь призму демократии и легитимности деятельности парламента. Исследована взаимосвязь политической и правовой культуры населения и процесса формирования четкой гражданской позиции, гражданской активности и социальной ответственности.

Ключевые слова: парламентаризм, абсентеизм, избирательное право, народовластие, демократия, легитимность, политическая и правовая культура

Метою цієї статті є розкриття передумов, особливостей, сучасних проблем, що обумовлюють виникнення феномену абсентеїзму, аналіз засобів та способі подолання електоральної пасивності та байдужості виборців.

Постановка проблеми. У сучасному світі одним із дієвих механізмів легітимізації політичної влади є інститут виборів. Проведення виборів і виборчого процесу в рамках закону відіграє надзвичайно важливу роль у демократичних змінах сучасної України. Сьогодні вибори є основним механізмом участі громадян в управлінні державними справами [11, с. 345]. З метою покращення регулювання правових відносин у цій сфері в Україні прийнято Виборчий кодекс.

Звертаючись до теорії конституційного права, бачимо, що охарактеризувати вибори можливо з трьох позицій: їх сутності, змісту та форми. За сутністю вибори являють собою вияв реальної волі народу, що відбувається за допомогою і під контролем держави у межах її конституційних повноважень. За змістом вибори – це інститут формування органів публічної влади, а за формою – вид безпосереднього народовладдя, що здійснюється шляхом виборчого процесу. Зі свого боку, виборчий процес є видом установчого юридичного процесу, врегульованим законом порядком організації та проведення виборів, діяльністю вповноважених органів і громадян держави, спрямованою на формування конституційного складу представницьких інститутів [3, с. 137–138].

Виклад основного матеріалу. Безумовно, вибори і демократія є близькими поняттями, адже вибори являють собою демократичний інститут та процес ухвалення рішень з питань публічного політичного відтворення демократичної держави, перерозподілу законодавчих та урядових функцій і повноважень, суб'єктом якого є суспільство в особі дієздатних громадян, а об'єктом – державна влада. Вибір громадянами політичної партії чи кандидата є проявом власної позиції щодо перспектив розвитку держави і суспільства. Разом з тим на сучасному етапі демократичного розвитку нашої держави саме поняття «демократії» в українському суспільстві дискредитовано через неефективну діяльність усіх державних органів, зокрема і діяльність парламенту, який, на наше переконання, як жоден інший державний орган повинен насамперед користуватися повагою громадян, адже депутатський корпус формується шляхом вільного волевиявлення громадян [9, с. 67].

Невід'ємною ознакою демократизму сучасної держави є дотримання і гарантування загальноновизнаних принципів виборчого права – керівних ідей, покладених в основу регламентації цього конституційно-правового інституту [10, с. 209], засад реального волевиявлення народу, форми прямого народовладдя [4, с. 315], що втілюють міжнародні стандарти виборчого права і забезпечують відтворення та оновлення легітимної державної і місцевої влади згідно з домінуючими політичними інтересами громадянського суспільства [10, с. 105].

На сучасному етапі суспільно-політичного розвитку постає необхідність аналізу інституту виборів не лише з точки зору юриспруденції. Очевидно, що за змістом виборче право є політичним, оскільки громадяни виступають як владарюючі суб'єкти [6, с. 15–16]. Разом з тим під час реалізації виборчого права вагомий вплив мають психологічні чинники, адже сучасний інститут виборів давно перетворився із інструменту забезпечення владарювання найдосвідченіших, шанованих, професійних представників у механізм ефективної маніпуляції свідомістю громадян. Психологічні аспекти також важливі, коли аналізуємо проблему абсентеїзму, яка останніми роками набуває особливої гостроти у

зв'язку з падінням виборчої активності. А це спонукає вже у правовому полі мовити про легітимність формування представницького органу влади, а в глобальному плані свідчити про кризу сучасного парламентаризму як в Україні, так і світі. Адже тенденція до зниження рівня політичної активності у світі також присутня, хоча її причини і прояви є відмінними.

Можна стверджувати, що, незважаючи на давню історію та різноманітні пошуки шляхів подолання абсентеїзму, пасивне відношення громадян до своїх громадсько-політичних прав залишається проблемою сучасних демократій.

Загалом абсентеїзм (англ. Absenteeism, від лат. Absentia – відсутність) означає відсутність індивідуумів у визначеному місті у зазначений час та пов'язане з цим невиконання відповідних соціальних функцій. Політологічний словник визначає абсентеїзм (лат. absens (absentis) – відсутність), як одну із форм свідомого бойкотування виборцями виборів, відмову від участі в них; пасивний протест населення проти існуючої форми правління, політичного режиму, прояв байдужості до здійснення людиною своїх прав і обов'язків.

Абсентеїзм з точки зору політики сприймається як ухилення від політичної участі, політична апатія, зокрема природа абсентеїзму, ґрунтується на особистісних характеристиках та ставленні особи до оточуючого світу.

Варто зазначити, що явище абсентеїзму можна розглядати з двох позицій. Крім електорального абсентеїзму (абсентеїзм виборців), існує парламентський абсентеїзм (абсентеїзм парламентаріїв). Електоральний абсентеїзм за певних обставин можна розглядати в контексті легітимності формування парламенту. Наприклад, коли високий рівень абсентеїзму призводить до обрання органу влади (самоврядування) невеликою частиною виборчого корпусу, що дає підставу сумніватися в легітимності органу, або може вести до безрезультатності виборчого процесу, якщо закон встановлює обов'язковий мінімум участі у виборах.

Явище парламентського абсентеїзму може бути підґрунтям для дискусії щодо легітимності діяльності вже сформованого парламенту. Загалом поширення цих двох феноменів є своєрідним свідченням кризи парламентаризму.

На нашу думку, одразу варто внести корективи щодо розуміння парламентського (або ж урядового) абсентеїзму, який виражається у відсутності на засіданнях парламенту чи уряду. Парламентським абсентеїзмом, як правило, вважають пасивне ставлення депутатів до виконання своїх обов'язків, що безумовним своїм наслідком має зниження дієздатності законодавчого органу. Висловлюючи думку про електоральний абсентеїзм, попередньо було акцентовано, що йдеться про політичні права громадян. Депутатський мандат вказує швидше на обов'язок, а не на право парламентарія перед виборцями, адже діяльність депутатів є трудовою діяльністю. Парламентарі, як і будь-які інші наймані працівники, отримують заробітну плату, тому сама собою відсутність парламентаря на засіданнях не є явищем абсентеїзму і може бути успішно врегульована трудовим законодавством.

Дещо спільне з абсентеїзмом у політичній діяльності може мати лише відсутність на робочому місці парламентарія, яка є обґрунтованою політичним протестом, що може виявлятися у вигляді бойкоту засідань з відповідними вимогами чи відмовою від участі у голосуванні. В історії українського парламенту такі явища час від часу присутні та є своєрідним способом політичного тиску на прийняття рішень, мирною формою боротьби між партійними фракціями.

Попри те абсентеїзм парламентаріїв може виявлятися в ухиленні від голосування, перенесенні роботи до комітетів, комісій, делегуванні повноважень виконавчій

владі. При цьому такі дії з урахуванням того, що парламент є єдиним законодавчим органом держави, можуть призводити до розвитку політичних криз, нестабільності функціонування державного механізму, розтягування в часі ухвалення необхідного законодавства, безвідповідальності влади. Наслідком цього є розвиток тотальної недовіри виборців, порушення питання про легітимність діяльності парламенту та криза парламентаризму.

Загалом базисом як електорального, так і парламентського абсентеїзму, як не прикро це визнавати, є відсутність бажання політичної дії та прийняття рішень, світогляд і психологія конформізму, менталітет байдужості.

Безумовно, електоральний абсентеїзм є давнім природно-історичним явищем та неодмінним атрибутом політичної системи, яка заснована на принципах свободи та демократії. Це очевидний феномен політичного життя будь-якого демократичного суспільства та правової держави. Бо там, де є право, завжди зберігається можливість вибору – скористатися ним чи ні. Викоринити таке явище повністю неможливо і немає потреби, адже тоді втрачається сама сутність права вибору і демократії. Тому у прагненні підвищити політичну активність варто пам'ятати про саму сутність демократії.

Разом з тим широке поширення абсентеїзму як у країнах класичної демократії, так і тих, які нещодавно вступили на шлях демократичного розвитку, може цілком пов'язуватись з дисфункціональними процесами їх політичних систем. Світова тенденція поширення явища абсентеїзму свідчить про зростання недовіри до політичних інститутів, соціальної напруженості в суспільстві, серйозну кризу легітимності політичної системи, її норм та цінностей. У таких умовах вибори перестають бути засобом досягнення консенсусу в суспільстві, у зв'язку з чим стає очевидним, що відмова виборців від участі у голосуванні створює серйозні проблеми для демократії [2].

Намагаючись подолати цей феномен, уряди деяких країн застосовують юридичні інструменти, зокрема штрафи. Але такі міри суперечать принципу вільних виборів і добровільної участі у голосуванні.

Масштаб та форми прояву абсентеїзму обумовлюються історичними умовами становлення інститутів демократії, менталітетом народів, традиціями соціуму. Явище абсентеїзму стає все більш характерним для українського суспільства. І це можна пояснити рядом причин, серед яких можемо виділити: особистісні, ментально-культурні, політичні та соціально-економічні. Їх виокремлення необхідне з точки зору їх характеристики та заходів, які можливо застосувати в боротьбі з ними, але разом з тим ці причини можуть бути поєднані між собою. Наприклад, як високий рівень недовіри до владних інститутів, так і високий рівень довіри до них та задоволеність громадян станом справ є одночасно і особистісною, і політичною причиною з різною мотивацією.

Адже політична поведінка громадян та розвиток абсентеїзму можуть бути зумовленими прямо протилежними причинами. Це або цілковита недовіра до влади, або ж, навпаки, цілковита довіра існуючій владі за існування стабільного функціонування влади. Наприклад, у країнах розвинутої демократії, політичної та економічної стабільності громадяни навіть не знають прізвища політичних лідерів та державних керівників, не цікавляться виборами, притому, що інститути громадянського суспільства у різних сферах функціонують на високому рівні і сприяють активізації громадян та підвищенню рівня їх компетентності. На жаль, таке становище речей не є характерним для українського соціуму.

Видається необхідним розрізнати аполітичні і політичні передумови. У першому випадку виборець не йде на вибори тому, що йому щось перешкодило (хвороба, від'їзд, віддаленість виборчої дільниці тощо), або тому, що його це не цікавить. У другому ж випадку виборець використовує свою неучасть у виборах як політичну демонстрацію, коли його не влаштовують висунуті кандидатури, їх позиції, коли він вважає, що в існуючій ситуації вибори не можуть бути чесними.

Серед ментально-культурних передумов можна виокремити стан відчуження від політики внаслідок тривалої політичної несвободи. Наприклад, коли відбувається тотальна зневіра громадян у те, що вони можуть щось змінити в житті своєї країни, внаслідок чого формується політична апатія, своєрідним проявом якої є ментальна психологія конформізму. Такі настрої та мотиви часто є характерними для виборців в Україні.

Сприятливим середовищем для розвитку демотивації для участі у виборах є нестабільна соціально-економічна ситуація в країні, періодичні та затяжні кризи, дисфункція державних інститутів, олігархізованість політичного класу.

Феномен абсентеїзму – це насамперед свідоме ухилення виборців від голосування з політичних причин. Це поняття відрізняється від поняття «неучасті у голосуванні». Відмова від участі у виборах з політичних мотивів може бути обумовлена досить негативним відношенням та недовірою до всіх кандидатів на виборах. Характерно, що політична апатія може переростати в активну форму протистояння. Надзвичайними проявами таких настроїв серед певних верств населення є політичний екстремізм, який може активно поширюватись на тлі соціальних криз і конфліктів, краху моральних орієнтирів та цінностей. Основною метою таких радикально-екстремістських дій є зміна політичної ситуації в країні. Тривале загострення політичної ситуації, трансформоване в політичну апатію у разі настання сприятливих умов, цілком може перерости в активну поведінку негативно налаштованих верств населення. Результатом саме таких настроїв в Україні стало проведення Помаранчевої революції та Революції Гідності. З огляду на це можна констатувати, що двосторонній зв'язок влади та громадянського суспільства є мегаважливим для забезпечення стабільності функціонування держави та розвитку суспільства в правовому полі. Влада повинна вміти «чути» своїх громадян.

У цьому контексті варто звернути увагу на фокус-групові дискусії, проведені Центром Разумкова напередодні президентських виборів 2019 року, які свідчать про те, що найчастіше громадянами висловлюються досить загальні, але зрозумілі уявлення щодо ідеальної влади. А саме те, що «така влада має працювати в інтересах людей та бути близькою до людей, чути і знати їхні потреби». Разом з тим у цьому ж соціологічному дослідженні бачимо, що «учасники фокус-груп характеризують ідеальну владу через її протиставлення наявній владі» [8, с. 106]. Такі тенденції, як свідчить практика, є негативними, адже не дозволяють об'єктивно оцінювати усіх учасників виборчого процесу.

Пильний інтерес до проблеми абсентеїзму, який демонструє багато хто з вітчизняних і зарубіжних учених, пов'язаний також з тим, що збільшення кількості абсентеїстів є свідченням недосконалої сформованої політичної системи, показником зростання недовіри до демократичних інститутів, наростання соціальної напруженості в суспільстві.

Не можна не зауважити, що на активність виборців впливають різносторонні фактори. Наприклад, тип виборів (явка на президентські вибори завжди є вищою, ніж на парламентські чи місцеві), особливості регіону та виборчої кампанії, рівень освіти та

політичної культури, який домінує в суспільстві, тип виборчої системи (участь виборців у голосуванні є нижчою в країнах, де застосовується мажоритарна чи мажоритарно-пропорційна система способів підрахунку голосів, і вищою в країнах з пропорційною виборчою системою).

Серед причин поширення абсентеїзму можна виділити також і низьку політичну і правову культуру як особистісну причину, що породжує байдужість до політичного процесу і відчуження від нього. Крім того, сучасні реалії свідчать, що виборці з низьким рівнем політичної освіти, громадянської компетентності, відсутністю елементарної здатності до критичного мислення та адекватного аналізу, перебуваючи в умовах пануючого інформаційного популізму та маніпуляцій громадською думкою в ЗМІ, не здатні адекватно проаналізувати ситуацію. Саме тому така частина виборців надає перевагу під час голосування не рівню компетентності кандидата, а популістським обіцянкам, крім того, акцентує увагу не на базових характеристиках кандидата, як є важливими для зайняття виборної посади, наприклад таких, як профільна освіта, стаж роботи згідно з фахом, грамотність, здатність адекватно реагувати на сучасні виклики, чесність тощо, а на зовнішню привабливість, вміння висловлюватися, маніпулюючи громадською думкою, пусті обіцянки не підкріплені фактами та ін. Така категорія громадян примарно вірить у те, що прийде черговий «міся» і все одразу ж налагодиться у всіх сферах суспільного, політичного та економічного життя людини і країни в цілому. Натомість навіть кандидата на цю роль вони обирають з огляду на хибні особистісні характеристики. Адже поведінка суб'єктів політичного життя залежить від сприйняття ними суспільно-політичної реалії, вироблених взірців політичної поведінки і фактично – від їхньої політичної свідомості та культури. Тому, безперечно, з огляду на такі факти у сфері підвищення електоральної активності громадян важливим аспектом залишається підвищення правової культури виборців загалом.

Як приклад, можна навести дослідження, проведені Центром Разумкова щодо політичної культури та обізнаності громадян 2017 року, які свідчать, що більшість, а це 57 % громадян, ніколи не читали програми політичних партій, а 44 %, які їх читають, не вбачають відмінностей між ними [5, с. 4].

Як свідчить практика, проведення виборчих кампаній, процес формування електоральної культури є складними і багатосторонніми. Формування політичної та правової культури, громадянської активності та відповідальності має розпочинатися ще на рівні середньої освіти. Активну роль у цьому процесі мають відігравати державні та громадські інститути, які покликані не лише ознайомлювати громадян з виборчим законодавством, але і незаангажовано роз'яснювати його норми. І в цьому контексті варто зауважити, що проблема абсентеїзму має свою специфіку. Успішна боротьба з цим явищем на фоні масово низького рівня політичної культури і соціальної безвідповідальності громадян може «зіграти злий жарт» і призвести до більш негативних наслідків. У цьому випадку загроза від подолання абсентеїзму буде в рази більш руйнівною. А тому політична освіта молоді є нагальною необхідною. Йдеться про впровадження системи викладання «основ політичної грамотності» та «медіаграмотності», правової культури, суспільствознавства, логіки, виборчого права. Адже культура суспільства включає культуру електоральної поведінки громадян і, безумовно, передбачає підвищення якості вибору політичних сил чи окремих кандидатів.

Висновки. Розглядаючи проблему абсентеїзму під кутом зору культури і освіти, очевидним є те, що відповідальність за виборчу байдужість та правовий нігілізм можна покласти не лише на державу в особі державних інституцій, але і на суспільство в особі науковців, політиків, освітян, громадських діячів, інтелігенції загалом. Особливо це важливо в сучасну епоху інформаційних технологій, коли інформація надходить безперервно у великому обсязі і з різних інформаційних джерел. Тому у сучасних умовах надзвичайно важливо бути медіа гарматним громадянином, який здатний відрізнити так званій «фейк», популізм, маніпуляцію від об'єктивно поданої інформації.

Не можна не погодитись, що сьогодні дієвими засобами подолання пасивності та байдужості стануть налагодження публічного діалогу між об'єднаннями громадян та інституціями держави, формування стійких політичних переконань у суб'єктів виборчого процесу [7, с. 240].

Крім того, важливе значення сьогодні має застосування прозорих виборчих технологій – системи суспільних відносин організаційного характеру, які виникають у процесі впливу суб'єктів виборчого процесу на об'єкт з метою досягнення заданого політичного результату [1, с. 8].

У цьому контексті, а також з огляду на сучасний стан речей у світі, зокрема, пов'язаний з пандемією, одним із способів подолання абсентеїзму може бути запровадження електронного голосування через Інтернет або спеціальний електронний термінал на виборчому пункті (виборчій дільниці або іншому місці, відведеному для реалізації волевиявлення). Після пред'явлення (заповнення) паспортних даних або, як варіант, ідентифікаційного коду та присудження одноразового спеціального пароля громадянин допускається до голосування. Запропонований спосіб дозволяє залучити молодь та осіб, які не мають можливості у день виборів прибути на дільницю, що не передбачає скасування класичного порядку проведення виборів.

Загалом можна однозначно стверджувати, що для подолання абсентеїзму в сучасній вітчизняній політичній практиці суспільство і держава має потребу в політиках із загальнодержавним мисленням і державотворчою стратегією. Обрана влада повинна бути відкритою і підзвітною перед громадянами, які віддали за неї свої голоси. Політичні еліти повинні бути відповідальні за політичний вибір країни.

Крім того, в епоху інформаційних технологій велике значення мають засоби масової інформації, які теж можуть істотно впливати на активність громадян під час виборів, надаючи перевагу не лише рекламі кандидатів, але і дебатам, порівняльному аналізу незалежних наукових установ, висвітленні інформації незаангажовано й об'єктивно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьєва М. В. Конституційно-правове забезпечення виборчих технологій в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. О., 2004. 20 с.
2. Гончарова О. С. Абсентеїзм як феномен політичного процесу. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2013. С. 40–47.
3. Конституційне право України. Академічний курс: підруч.: у 2 т. Т. 2. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. К.: Юрид. книга, 2008. 800 с.
4. Конституційне право України: підруч. / за ред. В. Ф. Погорілка. К.: Наук. думка, 1999. 373 с.

5. Політична культура громадян України: стан, особливості, тенденції. Національна безпека і оборона. *Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова*. 2017. № 3–4 (171–172). С. 4.
6. Рабінович П. М. Права людини і громадянина: навч. посіб. К.: Атіка, 2004. 463 с.
7. Терлецький Д. Абсентеїзм як індикатор легітимності державної влади. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук. конф., Одеса, 21–22 травня 2010 р. О.: Фенікс, 2010. С. 239–241.
8. Україна напередодні року виборів: запити суспільства, позиції політичних акторів, контури нової влади. Національна безпека і оборона. *Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова*. 2018. № 3–4 (175–176). С. 106.
9. Француз-Яковець Т. А. Демократія, парламенти та бікамералізм. *Прикарпатський юридичний вісник*: зб. наук. праць. Івано-Франківськ, 2014. Вип. 1 (4). С. 67.
10. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підруч. К.: Юрінком Інтер, 2002. 536 с.
11. Чушенко В. І. Конституційне право України: підруч. К.: Ін Юре, 2009. 548 с.

REFERENCES

1. Afanasieva M. V. Konstytutsijno-pravove zabezpechennya vyborchuh technjlogiy v Ukraini: avtoref. dys. na здобуття наук. ступеня cand.uryd.nauk.O., 2004 20 s. [in Ukrainian].
2. Goncarova O. S. Absenteism yak fenjmen politychnogo protsesu. *Suchasne suspilstvo: politichni nauky, sotsiologichni nauky, kyturologichni nauku*. 2013. S. 40–47 [in Ukrainian].
3. Konstytutsijne pravo Ukrainy. Akademichnyj kurs: pidruch.: u 2 t. T. 2. / za zag. red. U. S. Shemshuchenka. K.: Uryd. Knyga, 2008. 800 s. [in Ukrainian].
4. Konstytutsijne pravo Ukrainy: pidruch. / za red. V .F. Pogorilka. K.: Nauk. dumka, 1999. 373 s. [in Ukrainian]
5. Polituchna kultura gromadyan Ukrainy: stan, osoblivosti, tendentsii. Natsionalna bezpeka i oborona. *Ukrainskui tsentr ekonomichnyh i politychnyh doslidjen im. O. Razumkova*. 2017. № 3–4 (171–172). S. 4 [in Ukrainian].
6. Rabinovych P.M. Prava liydyny i gromadyanyna: navch. posib. K.: Atika, 2004. 463 s. [in Ukrainian].
7. Terletsui D. Absenteizm yak indekator legitumnosti derjavnoi vlady. Pravove jyttya suchasnoi Ukrainy: materialy mignar. nauk. konf., Odesa, 21–22 travnya 2010 r. O.: Feniks, 2010. S. 239–241 [in Ukrainian].
8. Ukraina naperedodni roku vuboriv: zapyty suspilstva, pozytsii politychnyh aktoriv, kontury novoi vlady. Natsionalna bezpeka i oborona. *Ukrainskyi tsentr ekonomichnyh i politychnyh doslidjen im. O. Razumkova*. 2018. № 3–4 (175–176). S. 106 [in Ukrainian].
9. Frantsuz-Yakovets T. A. Demokratiya, parlamenty, bicameralizm. *Prykarpatskij jurydychnij visnyk*: zbirnyk nauk. prats. Ivano-Frankivsk. 2014. Vyp. 1 (4). S. 67 [in Ukrainian].
10. Frytskyj O. F. Constytutsijne pravo Ukrainy: pidruch. K.: Jurinkom Inter, 2002. 536 s. [in Ukrainian].
11. Chushenko V. I. Constytutsijne pravo Ukrainy: pidruch. K.: In Jure, 548 s. [in Ukrainian].

A. Ye. Shevchenko, T. A. Frantsuz-Yakovets. The problem of absenteeism in the context of the crisis of modern parliamentarism

The purpose of this article is to reveal the preconditions, features, modern problems that cause the phenomenon of absenteeism, analysis of means and methods of overcoming electoral passivity and indifference of voters. The methodological basis of the study is related to the application of methods, techniques and approaches in the study of problems and features related to the implementation of suffrage. In particular, comparative legal method, formal legal method, dialectical, epistemological and systemic approaches. Scientific novelty. The article examines the causes and conditions of the phenomenon of absenteeism, as well as the problems and features that exist today in the field of suffrage. The political, social and psychological factors that influence the level of electoral activity are analyzed and considered. The phenomenon of parliamentary absenteeism through the prism of democracy and legitimacy of parliamentary activity is considered. The relationship between the political and legal culture of the population and the process of forming a clear civic position, civic activism and social responsibility has been studied. Conclusions. As practice shows, the conduct of election campaigns, the process of forming an electoral culture is complex and multifaceted. The formation of political and legal culture, civic activism and responsibility must begin at the level of secondary education. State and public institutions should play an active role in this process, which are designed not only to acquaint citizens with the election legislation, but also to explain its norms. An effective means of overcoming passivity and indifference today is to establish a public dialogue between citizens' associations and state institutions. The use of transparent electoral technologies is also important. In general, to overcome absenteeism in modern domestic political practice, society and the state need politicians with national thinking and state-building strategy. The elected government must be open and accountable to the citizens who voted for it. Political elites must be responsible for the country's political choices. In addition, in the age of information technology, the media are of great importance, which can also significantly affect the activity of citizens during elections, giving preference not only to advertising candidates, but also to election debates, comparative analysis of independent scientific institutions, objective and not engaged information coverage.

Key words: parliamentarism, absenteeism, suffrage, democracy, democracy, legitimacy, political and legal culture.

Стаття надійшла до редколегії 15 січня 2021 року